

TON

„Jesteś zobowiązany pomagać młodzieży w kształceniu się i wychowaniu – poznaniu swego kraju i jego kultury”

Punkt z apelu do nauczycieli prowadzących tajne nauczanie wydany przez Jana Smolenia kierownika Krakowskiego Okręgowego Biura Szkolnego TON w Krakowie w 1940 roku.

Powstanie w październiku 1939 roku Tajnej Organizacji Nauczycielskiej (TON) było procesem długotrwałym, bowiem struktury tej organizacji były kształtowane przez kolejny rok 1940. To właśnie nauczyciele, wykładowcy i wychowawcy, jako jedna z głównych grup społecznych zapłacili jedną z najwyższych ofiar broniąc tradycji i państwowości polskiej w latach 1939-1945, nie tylko na polu walki zbrojnej, ale także na polu edukacji i walki o tożsamość i dusze polskiej młodzieży, z czego doskonale zdawali sobie sprawę obaj okupanci Polski.

Jedną z najbardziej znamienitych ocen tej działalności były słowa Waltera Bierkampa od 1943 roku dowódcy policji w Krakowie skierowane w specjalnym memoriale do Heinricha Himmlera z dnia 25 sierpnia 1943 roku. Oceniając polskie tajne szkolnictwo stwierdza, że „**młodzież objęta tajnym nauczaniem stanowi naturalną bazę i zaplecze zbrojnego ruchu oporu, głównym motorem oświatowej i patriotycznej pracy są nauczyciele [...] Nikogo nie da się bardziej zapalić do sprawy narodowej niż młodzież, która posiada takich wychowawców**”.

Tajne nauczanie stanowiło istotny punkt działania Polskiego Państwa Podziemnego objęło ponad 1,5 miliona dzieci na poziomie szkół podstawowych, 100 tysięcy uczniów szkół średnich i około 8 tysięcy studentów. Zaangażowano od 30 do 50 tysięcy nauczycieli, a życie straciło 8,5 tysiąca pedagogów. Jak stwierdza profesor Chwalba: „*Tajna oświata była największą i najlepiej zorganizowaną częścią cywilnego ruchu oporu [...] Nauczyciele obok wojskowych, stanowili najliczniejszą część podziemia. Dzięki nim, dzięki tajnej oświacie nie doszło do powstania luki edukacyjnej w Polsce*” (A. Chwalba, *Dzieje Krakowa. Kraków w latach 1939-1945*, tom 5, Kraków 2002, s. 315-316). Bez tego zaangażowania trudno byłoby mówić o przetrwaniu polskiej oświaty i polskiej tożsamości. Był to jednak proces długotrwały, obejmujący cały okres okupacji, a jego początki to właśnie lata 1939-1940.

Tajna Organizacja Nauczycielska (TON) odegrała ważną rolę w walce o przetrwanie narodu, nie godziła się na pozbawienie Polaków prawa do narodowego dziedzictwa i kultury, do nauki i wykształcenia. Powstanie jej było odpowiedzią na liczne akcje okupanta hitlerowskiego skierowane przeciwko inteligencji polskiej, w tym nauczycieli i profesorów wyższych uczelni. Działania władz okupacyjnych przeciwko polskiej inteligencji zapoczątkowała Sonderaktionkrakau.

6 listopada 1939 roku Niemcy aresztowali 183 profesorów krakowskich uczelni (Uniwersytetu Jagiellońskiego 155 osób, Akademii Górniczej 22 osoby i Akademii Handlowej 3 osoby) i wywieźli ich do obozów w Sachsenhausen-Oranienburgu. Jest to najbardziej symboliczny obraz walki niemieckiego okupanta ze szkolnictwem polskim i zarazem wyraz strat, jakie nauczycielstwo i inteligencja polska poniosło w trakcie II wojny światowej.

W cieniu tej tragedii była druga, tego typu akcja, która miała miejsce dokładnie 3 dni później 9 listopada 1939 roku, a nazwana Zweite Sonderaktion Krakau, która objęła 120 osób w tym przede wszystkim inteligencje oraz urzędników i nauczycieli. Mówiąc o nich nie można tu jednak nie przypomnieć o podobnych działaniach wymierzonych w polską inteligencją, które Niemcy przeprowadzili: Częstochowa – Sonderaktion w Częstochowie (9-11 XI 1939 r. 90 osób aresztowano), Lublinie – Sonderaktion Lublin (XI 1939 r. 70 osób aresztowano) w regionie łódzkim – IntelligenzaktionLitzmannstadt i Sonderfahndungsbuch Polen (1939-1940, główne aresztowania 9-11 XI, egzekucje 21-30 XI i dalsze do wiosny 1940 roku, ponad 2000 ofiar) czy Mazowszu – IntelligenzaktionMasovien (przełom 1939-1940 r. 6700 ofiar). Nie były one zresztą pierwsze, poprzedzały je przeprowadzone już zaraz po wybuchu wojny w trakcie działań zbrojnych we wrześniu 1939 roku represje wobec elit w Poznaniu – IntelligenzaktionPosen (IX 1939 r. 2000 ofiar) na Pomorzu – IntelligenzaktionPomeranien (IX 1939 – IV 1940, od 30 do 40 tysięcy ofiar), Śląsku – IntelligenzaktionSchleisen (1939-1940, 2 tysiące ofiar). Były to szerokie działania, jakie Niemcy podjęli w ramach akcji „Inteligencja” (Intelligenzaktion) i Nadzwyczajnej Akcji Pacyfikacyjnej (Ausserordentliche Befriedungsaktion) zwanej też akcją A-B od września 1939 roku do lipca 1940 roku. Lata 1939-1940 to nie koniec. Tuż po napaści na Związek Radziecki w czerwcu 1941 roku, Niemcy dokończyli to, czego nie zdążyli na kresach wschodnich dokonać sowieccy przedstawiciele NKWD. Najbardziej znane przejawy tych działań to mord profesorów lwowskich 4 lipca 1941 roku (37 ofiar w tym 21 profesorów z Uniwersytetu Jana Kazimierza i Politechniki Lwowskiej wraz z rodzinami), mord w czarnym Lesie – egzekucja polskiej inteligencji ze Stanisławowa (14-15 VIII 1941 r. ok. 250 ofiar) oraz mord krzemieniecki – inteligencji z Krzemieńca (28-30 lipca 1941 r., ponad 30 ofiar). Jest to zaledwie ułamek strat oraz ukazanie najbardziej znanych zbrodni niemieckich, ale także i sowieckich.

Przypomnienie ich jest tym bardziej istotne, że rok 2020 został uznany przez Związek Nauczycielstwa Polskiego, za rok Tajnej Organizacji Nauczycielskiej, będącej kryptonimem podziemnym Związku. Powyższe przytoczone dane oraz informacje jednoznacznie wskazują, na rozciągnięcie procesu tworzenia się tajnego nauczania i martyrologii nauczycielstwa i inteligencji polskiej na lata 1939-1940 a nawet 1941 roku biorąc pod uwagę ziemie wschodnie.

W okupacyjnych latach działalność TON-u, której oddajemy hołd prowadzili nie tylko imienni bohaterowie, lecz tysiące bezimiennych nauczycieli, profesorów, dzieci i młodzieży, zwykłych ludzi pomagających organizować tajne komplety i konspiracyjne szkoły. Wszyscy oni zasługują na uczczenie Ich pamięci, Ich bohaterstwa, a często śmierci. Tajna Organizacja Nauczycielska postrzegana była, jako swoiste, podziemne ministerstwo edukacji stanowiąc dla Polskiego Państwa Podziemnego znaczącą siłę obok blisko milionowej Armii Krajowej.

Wartość polskiego nauczyciela, a przede wszystkim nauczycielek, jako obrończyń sprawy narodowej określił okupant następującymi słowami:

„Nauczycieli, a zwłaszcza nauczycielek polskich nie można będzie pozostawić na służbie z uwagi na ich nastawienie narodowe”

Cytat z fragmentu Programu Oświatowego w Generalnym Gubernatorstwie 1940 rok

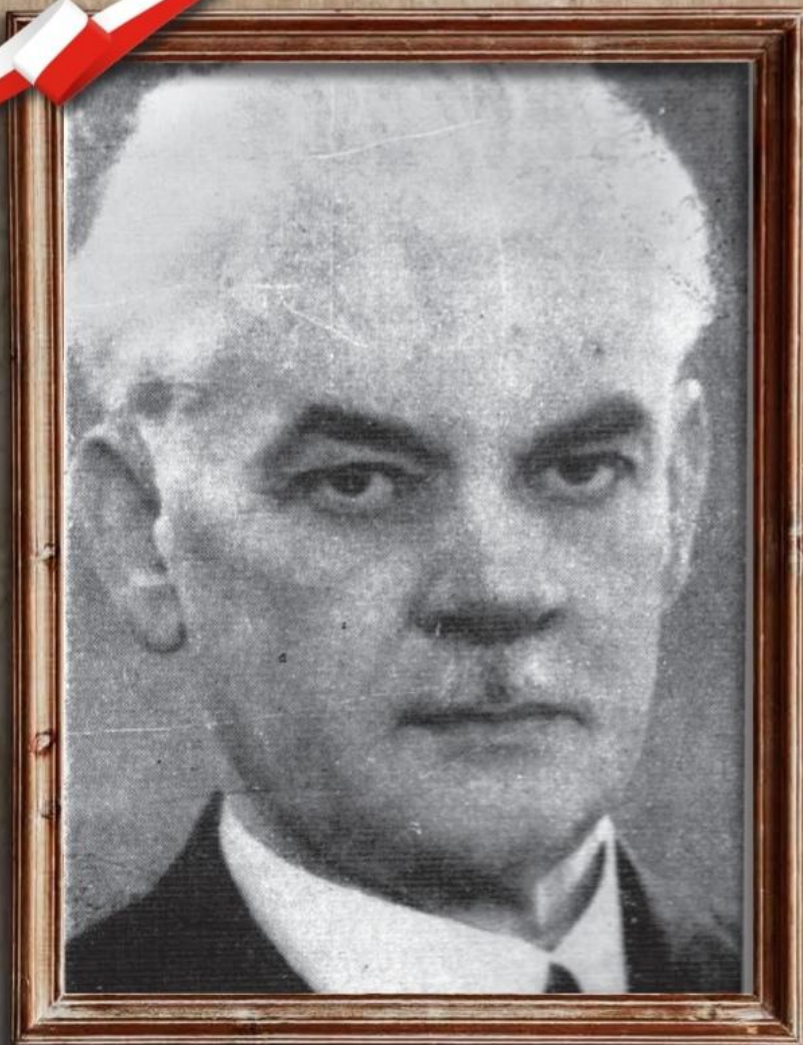
Jako Polskie Państwo oraz Społeczeństwo jesteśmy Im winni szacunek i pamięć z uwagi na zasługi i cenę, jaką zapłacili.

W obronie Ojczyzny

1939 – 1945

***Nauczycielom i pracownikom oświaty
poległym w otwartej walce z okupantem,
w walce podziemnej oraz w obozach śmierci
i tym – co przetrwali, wszystkim którzy
dali przykład wielkiej ofiarnej służby
dla Ojczyzny***

Chwała po wszystkie czasy!

Władysław Sienko 1882-1949

nauczyciel, kierownik kilku Powszechnych Szkół Publicznych, działacz społeczny i polityczny, wieloletni Prezes Zarządu Okręgu Krakowskiego ZNP, organizator tajnego nauczania. W 1943 roku został usunięty ze stanowiska kierownika szkoły i pracował jako robotnik. Po wyzwoleniu Krakowa wrócił do pracy w szkolnictwie.

Odezwa Władysława Sienko Prezesa Zarządu Okręgu Krakowskiego ZNP na wypadek wybuchu wojny

Zarząd Okręgu Związku
Nauczycielstwa Polskiego
w Krakowie
ul. Szewaka L.20.I.p.
Tel. 133-60

W Sierpniu 1939 roku.

Do

Kol. Prezesów Ognisk i Oddziałów Powiatowych Zw.N.P.

w Województwie krakowskim

W chwili w której każdy Obywatel Państwa Polskiego powinien spełnić gorliwie swój obowiązek, my jako nauczyciele i wychowawcy musimy przyjąć na siebie obowiązek zajęcia się rodzinami powołanych rezerwistów pomagając Komitetom gminnym i lokalnym w całej pełni w ich zadaniu.

Szkola w każdej miejscowości niechaj będzie tą prawdziwą opiekunką i doradczynią i starszych i młodszych, aby życie toczyło się nadal normalnym torem. Wszelkie fałszywe pogłoski rozsiewane przez naszych nieprzyjaciół powinny być z miejsca prostowane, a ludność pouczona o roli jaką Państwo, nasza Armia Polska i Społeczeństwo spełnić musi.

Zwracam się do Pań Koleżanek, które jako Polskie Kobiety i Nauczycielki niechaj ujmą w Swoje ręce tak pracę jak i opiekę w Swoim środowisku, a każdy posterunek powierzony ich opiece niech uczyńnią wielką i niezłomną twierdzą, moralną i gospodarską.

Każdy Pański Oddział Powiatowych zorganizuje własne nauczycielskie Komitety Powiatowe, oraz plan pracy i pomocy i zawiadomi o tym całe nauczycielstwo w swoim powiecie, aby w razie potrzeby wiedziało gdzie się zwracać o pomoc i wskazówki. Szczególnie należy się zająć rodzinami powołanych Kolegów, które to rodziny w Organizacji powinny znaleźć szczerą i prawdziwą opiekę.

W razie powołania Kolegów czuwających nad groźbami funduszy i prowadzących Kasy Samopomocy należy przedsięwziąć zaopiekowanie takie, by akcja nie ucierpiała i majątek nie zmniejszał.

Do całej akcji należy zachęcić Pańskie Koleżanki, które w pracy społecznej wykazały wielką ofiarność i poświęcenie.

O powołaniu Komitetów powiatowych, oraz o zmianach personalnych w Ogniskach lub w Oddziałach, należy natychmiast zawiadomić Okręg, aby usprawnić wysyłkę informacji, czy też pomocy ze strony Krakowskiego Okręgu Z.N.P.

Nauczycielstwo zorganizowane w Z.N.P. musi wykazać swój spokój, równowagę, zdolności organizacyjne i całkowitą ofiarność w tej wielkiej dla Państwa Polskiego chwili.

Siękno Władysław m.p.
Prezes Okręgu

Zarząd Okręgu Związku
Nauczycielstwa Polskiego
w Krakowie
ul. Szewska 1, 20.1.p.
Tel. 133-60

W Sierpniu 1939 roku.

Do

Kol. Przewodników Ognisk i Oddziałów Powiatowych Zw. N.P.

w Województwie krakowskim

W chwili w której każdy Obywatel Państwa Polskiego powinien spełnić gorliwie swój obowiązek, my jako nauczyciele i wychowawcy musimy przyjąć na siebie obowiązek zajęcia się rodzinami powołanych rezerwistów pomagając Komitetom gminnym i lokalnym w całej pełni w ich zadaniu.

Szkoła w każdej miejscowości niechaj będzie tą prawdziwą opiekunką i doradczynią i starszych i młodszych, aby życie toczyło się nadal normalnym torem. Wszelkie fałszywe pogłoski rozsiewane przez naszych nieprzyjaciół powinny być z miejsca prostowane, a ludność pouczona o roli jaką Państwo, nasza Armia Polska i Społeczeństwo spełnić musi.

Zwracam się do Pań Koleżanek, które jako Polskie Kobiety i Nauczycielki niechaj ujmą w Swoje ręce tak pracę jak i opiekę w Swoim środowisku, a każdy posterunek powierzony ich opiece niech uczynią wielką i niezłomną twierdzą, moralną i gospodarczą.

Koleżdy Przewodnicy Oddziałów Powiatowych zorganizują własne nauczycielskie Komitety Powiatowe, oraz plan pracy i pomocy, i zawiadomią o tym całe nauczycielstwo w swoim powiecie, aby w razie potrzeby wiedziało gdzie się zwracać o pomoc i wskazówki. Szczególnie należy się zająć rodzinami powołanych Kolegów, które te rodziny w Organizacji powinny znaleźć szczerą i prawdziwą opiekę.

W razie powołania Kolegów czuwających nad gromadzeniem funduszy i prowadzących Kasy Samopomocy należy przewidzieć zastępstwa takie, by akcja nie ucierpiała i majątek nie zniszczył.

Do całej akcji należy zachęcić Panie Koleżanki, które w pracy społecznej wykazały wielką ofiarności i poświęcenie.

O powołaniu Komitetów powiatowych, oraz o zmianach personalnych w Ogniskach lub w Oddziałach, należy natychmiast zawiadomić Okręg, aby usprawnić wysyłkę informacji, czy też pomocy ze strony Krakowskiego Okręgu Z.N.P.

Nauczycielstwo zorganizowane w Z.N.P. musi wykazać swój spokój, równowagę, zdolności organizacyjne i całkowitą ofiarności w tej wielkiej dla Państwa Polakiego chwili.

Sienko Władysław m.p.
Przewodnik Okręgu

Terytorium
PODZIEMNEGO
OKRĘGU
KRAKOWSKIEGO
W 1943r.

PODZIEMNY OKRĘG SZKOLNY KRAKOWSKI
W 1943 R

Odezwa
Władysława Sienko
Przewodnika Zarządu Okręgu
Krakowskiego ZNP
NA WYPADEK
WYBUCHU WOJNY

